

Lógin yvir øllum lógum fyllir 150

Í dag eru liðin 150 ár síðani grundlógin varð sett í gildi. Grundlógin er lógin yvir øllum lógum, og tann, sum setur karmarnar fyri fólkaræðinum. Lógin er broytt fýra ferðir og fimta broytingin er á veg, hóast tað enn ikki er ásett nær hon skal broytast. Hóast broytingarnar, so er beinagrindin tann sama - 150 ára gomul

Sveinur Tróndarson

Í dag eru liðin 150 ár síðani danska grundlógin varð sett í gildi. Hetta verður, sum vera man hátíðarhildið í Danmark, ístóran stíl má sigast.

Skipað verður fyri meiri enn 200 tiltøkum ymsa staðni í landinum, og tað er so at siga bara hugaheimurin, sum setur mörkini fyri timum henda skal.

Men tað er heldur ikki so lítið at hátíðarhalda.

Grundlógin er sum kunnugt lógin yvir øllum lógum, og tað er hon, sum er grundin undir fólkaræðinum.

Í grundlógini standa nakrar leikreglur, sum áseta hvør hevur maktina í landinum og hvat tey kunnu brúka hana til.

Tað er sera týðningarmikið, at alt fer fram, samsvarandi grundlógini, og tí eru fólk sett, sum fylgja við um so er.

Ein lóg, sum tryggjar borgarunum í landinum nøkur rættindi, og sum samstundis tryggjar, at tey sum sita við valdinum ikki fara við tí, sum teimum lystir.

Føroyar fylgdu bara við

Sum nevnt er danska grundlógin gjørd fyri meiri enn 150 árum síðan, og í teirri tíðini vóru føroyingar ikki so høgt í metum, at tað høvdu so nógv at skula sagt.

Grundlógin kom, tí danir vildu av við einaveldi, og tað var bara Ísland - av dansku hjálandunum - sum fekk høvið til at gera sína ávirkning galdandi.

Kongur útnémdi nakrar íslendingar at verða við í arbeiðinum og teir fingur gjørt tað soleiðis, at Ísland ikki skuldi undir dansku grundlógina fyrr enn teir vóru spurdir.

Kongur útnémdi C. Ployen, sum føroyskt umboð, og hann hevur eftir øllum at døma ikki mett tað neyðugt, at føroyingar vóru spurdir tá grundlógin var sett í gildi, og tí kunnu vit á siga, at føroyingar fylgdu bara við.

Hetta hóast ein av fremstu sakførarunum í Danmark tá, A. S. Ørsted mælti til at føroyingar skuldu spyrjast.

Tann 5. juni 1849 kom lógin í gildi í Danmark og umleið hálvtannað ár seinni, tann 29. desember 1850 var lógin staðfest og kunngjørd á vártinginum.

Broytingar við tíðini

Grundlógin, sum hon sær út í dag, er ikki tann sama, sum var lýst í 1849, men beinagrindin er tann sama.

Hóast tað er meiri enn torført at broyta eina grundlóg, so er gjørt fýra ferðir síðani lógin á fyrsta sinni kom í

gildi.

Longu seytjan ár seinni - í 1866 - vórðu fyrstu broytingarnar gjørdar, og síðani tá er lógin broytt í 1915, 1920 og í 1953.

Men hetta er ikki seinastu ferð, at lógin verður broytt, minni enn so.

Í Danmark verður í hesum tíðum tosað nógv um, at neyðugt er við broytingum í grundlógini, og tað er sum skilst á fleiri økjum, at neyðugt er við dagføringum.

Ikki er tað neyðugt at siga, at tíðirnar broytast ógvuliga skjótt í dag, og hetta setur krøv til heimin umkring okkum - og tí eisini til grundlógina.

Dagføringar neyðugar

Tí verður eftir øllum at døma neyðugt við broytingum í verandi lóg.

Samfelagsskipanin er ikki tann sama, sum hon var fyri 46 árum síðani og enn minni sum hon var fyri 150 árum síðani.

Eftir ríkisráttarmálið móti Ninn Hansen eru fleiri, sum hava sett spurnartekin við tann máttan sum brúkt verður at velja dómarmar eftir. Í veruleikanum er tað so at Hægstirættur velur helvtina av dómarnum, meðan fólkingið velur hina helvtina.

Orsøkin til hetta er, at tað hvur verið mett rætt, at tað í dómarskipanini sita fólk við kunnleika til politisku skipanina, men tað eru alamt fleiri, sum set spurnartekin við, um tað er rætt, at ákerin eisini skal vera við at velja dómarmar.

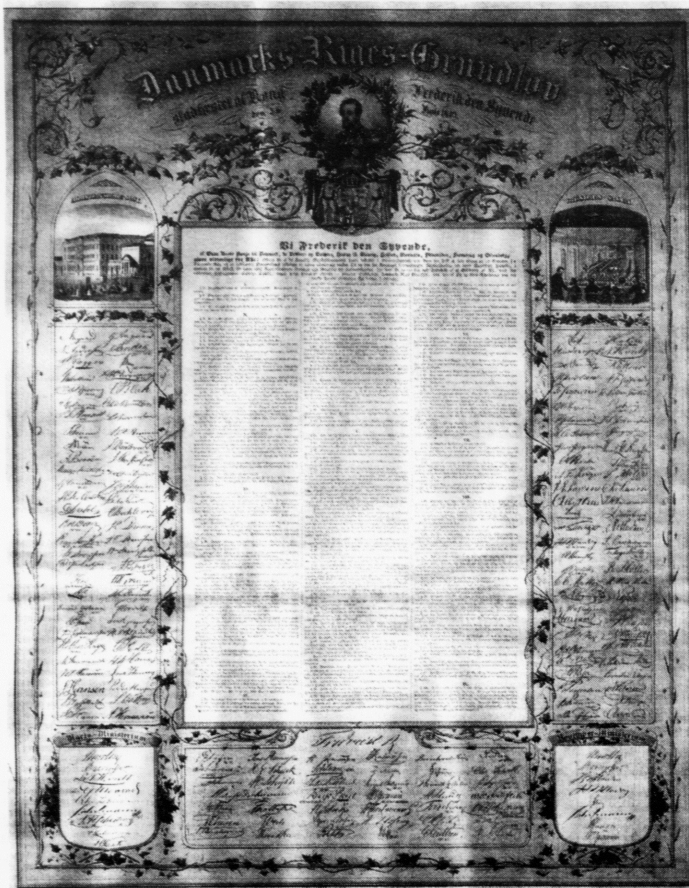
Tað skal tó leggjast afturat, at hesin trupulleikin ikki er so ógvusligur, tí ríkisráttarmál er sum lund í jólanátt.

Erling Olsen, fyrrverandi danskur lógmalaráðharr metir at tað er neyðugt við dagføringum av lógini, men hann metir kortini ikki, at hesar skulu gerast yvir háls og herðar.

Orsøkin er tann, at tað í veruleikanum er tikin hædd fyri teimum samfelagsligu broytingunum, soleiðis at allir partar av politiska lívinum eru við í øllum avgerðum.

Erling Olsen vísir m.a. í eini samrøðu við Berlingske Tidende á, at verður grundlógin fylgd til síðsta punkt, so er ikki neyðugt, at fólkingið veit nakað um uttanríkispolitikk, tí í grundlógini stendur, at tað er Kongur ella stjórnin, sum hava uttanríkispolitikkinn um hendi.

Men í praksis er hetta gjørt soleiðis, at flokkarnir í fólkinginum verða tiknir við um uttanríkisnevndina

Í dag eru liðin 150 ár síðani grundlógin varð sett í gildi. Grundlógin er lógin sum tryggjar fólkaræði, og sum setur karmarnar fyri hvussu politikararnir handfara fólkaræði. Tað er tó ein spurningur um tíðin ikki er komin til at gera broytingar í lógini. Samfelagið broytist ótrúliga skjótt, og nógv vatn er runnið í ána, síðani lógin av fyrstan tíð var sett í gildi, og umstøðurnar broytast støðugt

og Europeavndina, og tí kunnu vit liva við hesi skipan.

Hann nevnr eisini tann veruleika, at tað her á landi og í Grønlandi eru ynskir um stórra avgerðarrætt í egnum málum, men hann sær heldur ikki hetta sum ein stórvegis trupulleika.

– Í heimatýrislógini er eisini møguleiki at geva Føroyum og Grønlandi stórri vald í egnum málum, sigur hann.

Her mugu vit leggja afturat, at á hesum øki eru uppfatanirnar so ymsiskar.

Mannarættindini

Tá danska grundlógin varð orðað, vóru krøvini til mannarættindini ikki so stór, men tað er øðrvísið í dag.

Hetta sær fyrrverandi ráðharrin og tingformaðurin ikki sum tann stórvegis trupulleika.

Evropeiska mannarættindakonventionin er innbygd í danskt lógarsmið, so á tann hátt er tað ein trygd í sær sjálvum.

Eitt tað besta dømi um at mannarættindini ikki eru fótatræð kom herfyri tá Hægstirættur tók avgerð um, at danir ikki hava loyvi til at senda útlendskar náttúruvísingarmenn av landinum.

Erling Olsen heldur tó, at tað hevði verið gleðiligt, um ein revidión av dansku grundlógini hevði havt við sær, at mannarættindini vóru raðfest hægrei.

Altjóða samstarvið setur krøv

Tað málið, sum tó hevur fingið størst umtalu í sambandi við grundlógina, er europeiska samstarvið.

Danir eru partur av ES og eisini tann felagsskapurin er í javnari broyting.

Grein 20 í grundlógini krevur, at geva danir yvirvaldsrætt frá sær, so skal fólkíð spyrjast, og tað var tað sum hendi tá Amsterdam sáttmálin var til fólkaatkvøðu.

Men ein spurningur, sum Erling Olsen hevur sett sær er, um tað er neyðugt at allur sáttmálin fer til fólkaatkvøðu.

Eftir hansara tykki áttu danir bert at atkvøtt um tann partin, sum viðvíkti grein 20, tí so hevði fólkíð ein møguleika at vita hvat tað var tey atkvøddu um.

Tað heldur Erling Olsen ikki danir høvdu tá Amsterdam sáttmálin var til fólkaatkvøðu, og tað samsvarar væl við tað, sum var frammi í danskum fjölmiðlum tað tíðina.

Mugu vísa varsemi

Millum danskar politikarar hevur verið tosað nógv um

at víðað grundlógina soleiðis, at tað í henni verður staðfest hvørji sosial rættindi borgararnir í ríkinum hava.

Til tað sigur Erling Olsen, at her má farast fram í størsta varsemi.

Tað er hansara fatan, at grundlógin skal tryggja nøkur rættindi, uttan at tey standa orðarætt í lógini.

– Tað vandamikla er, um vit áseta avis rættindi í lógini og so tíðin fer at vísa, at vit ikki megna at liva upp til tey rættindini.

Napoleon keisari skal hava sagt, at ein grundlóg skal verða stutt og ógreið. Aftanfyrri hetta liggur, at tað skal verða møguligt at tulka lógina, og tað er júst tað, sum verandi lóg loyvir.

Skal tað broytast, so er neyðugt at vera ótrúliga varin, tí annars er vandi fyri, at lógin skal broytast alla tíðina, og tað er ikki ætlanin við grundlógini, sigur Erling Olsen

Monarki ella ikki

Sum kunnugt hava danir eina drottning, sum flestu teirra eru bæði fegin og stolt av. Men fyri tað eru øll ikki samd um Danmark framhaldandi skal verða monarki.

Flokkarnir á fólkingi eru heldur ikki samdir um hetta, men í løtuni er hetta ikki ein nakar trupulleiki av teirri orsök, at drottningin og familja hennara hava eitt sera gott umdømi.

Hetta kann, sum kunnugt broytast, men tað er ivasamt um flokkarnir í danska tinginum tora at saga greinina av, sum kongshúsið síur á.

Hinvegin kann hugast, at teir fara at hyggja at svensku skipanini um tað verður neyðugt við broytingum. Svenski kongurinn hevur als einki við politiska lívið at gera, og sum skipanin virkar í Danmark í løtuni, so er parturin hjá drottningini meira av formellum slag.

Broytast um eini 10 ár

Sum nevnt aðrastaðni heldur Erling Olsen ikki, at broytingar í grundlógini skuldu skundast ígjøgnum.

Hann er ikki í iva um at tað er neyðugt við broytingum, men hesar skulu vera arbeiðdar væl ígjøgnum, so nærum full vísar er fyri at teir virka eftir ætlan tá teir verða settar í grundlógina.

Men aðrenn vit koma har til, kunnu vit staðfesta, at vit í dag hátíðarhalda 150 ára dagin fyri at lóganna lóg varð sett í gildi.